

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 02-07-2020 r.

Adam Bodnar

II.510.646.2020.PZ

**Pan Senator
Krzysztof Kwiatkowski
Przewodniczący
Komisji Ustawodawczej
Senatu Rzeczypospolitej Polskiej**

Wielce Szanowny Panie Przewodniczący

W sferze mojego zainteresowania pozostaje problematyka dotycząca prawa do obrony nieletniego w postępowaniu w sprawach nieletnich. W dniu 19 czerwca 2020 roku do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynął wniosek Przewodniczącego Zarządu Głównego NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych Pana Dariusza Kuszewskiego zawierający propozycję nowelizacji ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969) w zakresie prawa nieletnich kierowanych do młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz nieletnich kierowanych do schronisk dla nieletnich, a dalej do zakładów poprawczych, do obrony w rozumieniu formalnym, czyli prawa do bycia reprezentowanym przez obrońcę z urzędu.

W piśmie tym wskazano, że „w chwili obecnej zapisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich dają prawo do obrońcy z urzędu jedynie nieletnim kierowanym w trybie poprawczym do schronisk dla nieletnich w związku z zamiarem dalszego umieszczenia w zakładzie poprawczym. Obrońcy z urzędu nie ma nieletni umieszczani w młodzieżowym ośrodku wychowawczym”.

W ocenie wnioskodawcy w sytuacjach, gdy „mamy do czynienia z takim samym czynem karalnym, taką samą sytuacją materialną uniemożliwiającą opłacenie obrońcy we własnym zakresie jedynie nieletni sądzeni w trybie poprawczym ma prawo do obrońcy

z urzędu. Prawa takiego jest natomiast pozbawiony nieletni sądzony w trybie wychowawczym, którego skutkiem jest umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym”.

W związku z powyższym wnioskodawca zaproponował nowelizację art. 32c § 1 u.p.n.¹ poprzez nadanie mu brzmienia: „Jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna prawnego pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, w przypadku podejrzenia lub popełnienia przez nieletniego czynu karalnego, prezes sądu wyznacza mu obrońcę z urzędu”. Zmiana treści art. 32c § 1 u.p.n. polegać być miała na dodaniu fragmentu „w przypadku podejrzenia lub popełnienia przez nieletniego czynu karalnego”.

Nie ulega wątpliwości, że postępowanie w sprawach nieletnich, choć jego głównym celem jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego, jest postępowaniem, w ramach którego sąd może stosować środki o charakterze izolacyjnym, które w sposób istotny kształtują sytuację faktyczną i prawną nieletniego. W szczególności, gdy podstawą wszczęcia postępowania jest popełnienie przez nieletniego czynu karalnego w rozumieniu art. 2 pkt 2 u.p.n., sytuacja prawna nieletniego jest tego rodzaju, że brak jest podstaw do jej różnicowania pod kątem prawa do obrony w rozumieniu art. 42 ust. 2 Konstytucji, postanowień prawnomiędzynarodowych², w tym art. 6 ust. 3 lit. b i lit. c EKPC³ i art. 14 ust. 3 lit. d MPPOiP⁴ czy art. 6 k.p.k.⁵ z sytuacją podejrzanego, oskarżonego czy skazanego w postępowaniu karnym⁶.

Nieletni – sprawca czynu karalnego w rozumieniu art. 2 pkt 2 u.p.n. winien mieć zapewnione uprawnienie do podejmowania obrony osobiście, a gdy jest osobą niepełnoletnią, do podejmowania obrony przez jego rodziców albo opiekuna prawnych lub przez

¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969; dalej: u.p.n.).

² Szerzej zob. P. Czarnecki, *Status nieletniego w postępowaniu w sprawach nieletnich*, Przegląd Sądowy 9/2016, s. 46-48.

³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.; dalej: EKPC).

⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167; dalej: k.p.k.).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.; dalej: k.p.k.).

⁶ P. Czarnecki, *Status nieletniego w postępowaniu w sprawach nieletnich*, Przegląd Sądowy 9/2016, s. 50.

ustanowionego przez siebie obrońcę⁷, a gdy jest osobą niepełnoletnią, ustanowionego przez jego rodziców albo opiekuna⁸, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony - do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, w każdej fazie postępowania w sprawach nieletnich (*vide* art. 32c § 3 u.p.n.). Art. 18a pkt 1 u.p.n. stanowi, że nieletniemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, zaś art. 20 § 1 u.p.n. wskazuje, że w sprawach nieletnich w zakresie powoływania i działania obrońcy stosuje się odpowiednio przepisy k.p.k., ze zmianami przewidzianymi w u.p.n. Art. 32c § 1. u.p.n. stanowi, że „jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, prezes sądu wyznacza mu obrońcę z urzędu”.

W art. 32c § 4 ustawodawca doprecyzował także, że „obrońca nieletniego może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść nieletniego, uwzględniając jego słuszny interes”. Przepisy u.p.n. nie ograniczają zatem prawa nieletniego do posiadania obrońcy na podstawie art. 32c § 1 u.p.n. do konkretnego stadium postępowania.

Art. 20 § 1 u.p.n. odsyła do k.p.k., zaś w postępowaniu karnym podejrzanemu przysługuje ma prawo do pomocy adwokata lub radcy prawnego już od pierwszej chwili zatrzymania, czy też, jak stanowi art. 3 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. (upływ terminu implementacji w dniu 27 listopada 2016 r.) w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, „od najwcześniejszego spośród następujących terminów: a) przed przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy; b) w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych zgodnie z ust. 3 lit. c); c) niezwłocznie po pozbawieniu wolności; d) zanim zostanie wezwany do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim stawi się przed tym sądem”.

⁷ P. Górecki, *Komentarz do art. 32c*, w: P. Górecki, V. Konarska-Wrżosek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. II., Warszawa 2019, LEX teza nr 8.

⁸ T. Bojarski, E. Kruk, *Komentarz do art 32c* w: T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. V., Warszawa 2016, LEX teza nr 10.

Odpowiednie stosowanie art. 6 k.p.k. w związku z art. 71 § 3 k.p.k. oraz uwzględnienie postanowień prawno międzynarodowych, w tym art. 6 ust. 3 lit. b i lit. c EKPC i art. 14 ust. 3 lit. d MPPOiP i zasady prawa do obrony wyrażonej w art. 42 ust. 2 Konstytucji musi prowadzić do wniosku, że prawidłowe stosowanie art. 32c § 1 u.p.n. powinno oznaczać, że w przypadku spełnienia przesłanek zastosowania tego przepisu w postaci pozostawania w sprzeczności interesów nieletniego i jego rodziców albo opiekuna oraz braku obrońcy po stronie nieletniego, prezes sądu wyznaczać mu powinien obrońcę z urzędu w każdym stadium postępowania⁹, w tym także w przypadku stosowania środków tymczasowych na podstawie art. 29 u.p.n.

W literaturze wskazuje się, że „przypadki obrony obligatoryjnej nie są ograniczone do sytuacji, kiedy to możliwe będzie wymierzenie nieletniemu kary. Samo zatem wszczęcie postępowania w trybie art. 32a § 1 u.p.n. będzie uprawniało nieletniego do korzystania z pomocy obrońcy i to niezależnie od tego, czy przedmiotem postępowania jest czyn karalny, czy też demoralizacja”¹⁰. Obrona w rozumieniu formalnym i materialnym przysługuje nieletniemu w chwili faktycznego wszczęcia postępowania (tj. przed formalnym wszczęciem postępowania) poprzez przeprowadzenie czynności niecierpiących zwłoki (art. 32e § 1 u.p.n.), będących odpowiednikiem dochodzenia w niezbędnym zakresie (art. 308 k.p.k.)¹¹. Prawo do obrony przysługuje zatem nieletniemu bez względu na podstawę czynności faktycznych podejmowanych przed wszczęciem postępowania oraz na podstawie jego wszczęcia wskazaną na podstawie art. 32a § 1 u.p.n.

Stanowisko takie wynika również z treści art. 32g § 3 u.p.n., zatrzymanemu nieletniemu w policyjnej izbie dziecka umożliwia się – na jego żądanie – nawiązanie kontaktu z rodzicami albo opiekunem lub adwokatem czy też z treści art. 32f u.p.n., z którego wynika, że przesłuchanie nieletniego przez Policję odbywa się w obecności rodziców, którym przysługuje władza rodzicielska, albo opiekuna lub obrońcy nieletniego. W postępowaniu wykonawczym strony postępowania oraz obrońca nieletniego mogą składać wnioski, a

⁹ P. Górecki, *Rola i zadania obrońcy nieletniego w świetle znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Prokuratura i Prawo 10/2014, s. 151.

¹⁰ P. Górecki, *Rola i zadania obrońcy nieletniego w świetle znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Prokuratura i Prawo 10/2014, s. 152.

¹¹ P. Górecki, *Rola i zadania obrońcy nieletniego w świetle znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Prokuratura i Prawo 10/2014, s. 152.

w przypadkach przewidzianych w ustawie wnosić zażalenia na postanowienia wydane w tym postępowaniu (*vide* art. 70 § 1 u.p.n.).

W związku z powyższym zwracam się do Pana Przewodniczącego z uprzejmą prośbą o rozważenie zainicjowania nowelizacji ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, zmierzającej do poszerzenia i wzmocnienia konstytucyjnego prawa nieletniego do obrony.

Analiza przedmiotowej materii wskazuje, że inicjatywa legislacyjna mogłaby dotyczyć art. 18a pkt 1 u.p.n., który winien wskazywać, iż prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, a gdy nie ma obrońcy, we wskazanych w ustawie przypadkach, prawo do korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu winno nieletniemu przysługiwać jeszcze przed wszczęciem postępowania oraz bez względu na podstawę jego wszczęcia i w każdym jego stadium.

Będę także wdzięczny za poinformowanie mnie o stanowisku zajęтым w powyższej materii.

Łączę wyrazy szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/